

РЕЦЕНЗІЯ

*кандидата економічних наук, доцента Бортнік Світлани Миколаївни
на дисертаційну роботу Шабали Олександра Петровича
на тему «Інституційний механізм забезпечення ефективності
використання відновлювальних джерел енергії західного регіону України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 051 – «Економіка»*

1. Актуальність теми дослідження.

Електроенергетичний сектор є одним із пріоритетних в економіці України, який формує значну частину бюджету, ВВП країни та забезпечує безпеку держави у довгостроковій перспективі. При цьому російська агресія з 2014 року та повномасштабне вторгнення окупантів з 24 лютого 2022 року значною мірою вплинули на електроенергетику України, яка зазнала значних пошкоджень і руйнувань, внаслідок чого суттєво змінилися структура та характер споживання електроенергії в Україні. Тому зосередження на диверсифікації джерел енергії, розвитку відновлюваних енергоресурсів, зменшенні залежності від імпорту енергоресурсів та підвищенні енергоефективності є пріоритетним завданням держави та забезпечення її стабільності й добробуту в довгостроковій перспективі. Окрім того розвиток відновлювальної енергетики є стратегічно важливим для України у контексті її інтеграції в європейський енергетичний простір. Виконання вимог Зеленого курсу Європейського Союзу потребує активної державної політики, підтримки інвестицій та розробки довгострокових механізмів стимулювання відновлювальних джерел енергії. Глобалізація електроенергетичної галузі є одним з найбільш важливих базисів економічного та технологічного прогресу України. На сьогодні активне використання вітрової, сонячної, біо, гідро та водневої енергетики є запорукою енергетичної безпеки та незалежності держав, а її собівартість є значно нижчою за викопне паливо.

З огляду на викладене, актуальність дослідження проблем підвищення рівня ефективності функціонування інституційного механізму забезпечення використання відновлювальних джерел енергії не викликає сумнівів.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконана згідно з планом науково-дослідної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця відповідно до змісту госпдоговірної науково-дослідної теми № 205-46 «Механізми вдосконалення функціонування енергетичного ринку в Україні в контексті європейської інтеграції» (0124U003784), в рамках якої автором систематизовано та проаналізовано міжнародний досвід інституційного забезпечення функціонування сфери відновлювальних джерел енергії, а також ідентифіковано комплекс викликів та ризиків, що стримують ефективне використання потенціалу та розвиток відновлювальних джерел енергії в Україні та її регіонах, що підтверджено відповідною довідкою №8/2025 від 24.01.2025 р. про впровадження результатів дослідження дисертанта.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і пропозицій здобувача.

Сформульовані теоретико-методологічні положення, наукова новизна і отримані практичні результати дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими та достовірними, що підтверджується:

- значним обсягом опрацьованого матеріалу, публікаціями вітчизняних і зарубіжних авторів за темою дослідження (316 використаних джерел літератури), аналізом нормативно-правової бази, а також застосуванням широкого спектру загальних і спеціальних методів наукового пізнання, з використанням яких здійснювалось обґрунтування доцільності вдосконалення теоретико-методичних засад функціонування інституційного механізму забезпечення ефективного залучення відновлюваних джерел енергії та шляхів практичної реалізації енергетичного потенціалу західного регіону України;

- успішною апробацією наукових розробок шляхом публікації статей в провідних фахових виданнях України і за кордоном, представленням отриманих наукових результатів на 7 міжнародних наукових конференціях;

- наявністю 7 довідок про впровадження результатів досліджень, а також використання отриманих результатів в навчальному процесі кафедри

економіки і торгівлі Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Це дозволяє зробити висновок, що основні положення, висновки та пропозиції, подані в дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими, оскільки вони базуються на матеріалі, накопиченому у вітчизняній та світовій науці, а також на власних розробках автора, підтверджених відповідною апробацією результатів досліджень.

4. Наукова новизна і практична значимість одержаних результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації дало можливість визначити основні наукові положення та висновки, що сформовані автором і характеризуються науковою новизною:

- *вперше* розроблено структурно-логічну модель вдосконалення інституційного механізму забезпечення ефективності використання відновлювальних джерел енергії західного регіону України з застосуванням авторського методичного підходу для визначення меж, потенціалу та показників функціонування ВДЕ Західного регіону України, з оцінкою можливостей та загроз для подальшого розвитку ВДЕ в конкретному географічному та економічному контексті. Використання зазначеного методичного підходу дозволило довести значущість та перспективність Західного регіону в загальнонаціональному потенціалі відновлювальної енергетики;

- *удосконалено* методику регіонального пошуку можливостей реалізації потенціалу ВДЕ, з врахуванням географічних та соціально-економічних особливостей регіонів для підвищення рівня ефективності використання відновлювальних джерел енергії;

- *удосконалено* підходи до інноваційно-інвестиційного забезпечення формування потенціалу енергетичної незалежності в Україні та її регіонах шляхом аналізу та систематизації міжнародного досвіду, нормативно-правової бази, фінансово-економічного базису та механізмів фінансової підтримки, програм для розвитку розподіленої відновлюваної енергетики, що дозволило

сформувати рекомендації для підвищення рівня енергетичної незалежності держави;

– *набули подальшого розвитку* визначення ключових напрямів розвитку інституційного механізму підвищення рівня ефективності використання відновлювальних джерел енергії за умов трансформації українського енергетичного ринку та викликів сьогодення, а також окреслення переваг та недоліків основних видів відновлювальних джерел енергії в структурі сталого енергетичного майбутнього України з обґрунтуванням шляхів максимізації ефективності їх використання.

Одержані автором результати дослідження стану, викликів, потенціалу та перспектив розвитку відновлюваної енергетики в Україні з урахуванням специфічних чинників впливу воєнного, політичного та соціально-економічного стану, надані пропозиції характеризують високий рівень вирішення проблем підвищення ефективності функціонування інституційного механізму забезпечення використання відновлювальних джерел енергії Західного регіону України.

Зокрема, автором ідентифіковано комплекс системних проблем, які стримують ефективну реалізацію потенціалу та розвиток сектору відновлювальної енергетики в Україні; розроблено інституційні заходи, необхідні для забезпечення належного функціонування галузі відновлюваної енергетики в державі та її регіонах (п.3.3), а також фінансові інструменти підтримки розвитку альтернативної енергетики України (рис 2.15).

Заслужують на увагу систематизовані автором перспективи розвитку альтернативної відновлювальної енергетики в Україні у контексті євроінтеграційного курсу, відображені на рис. 2.6, оскільки практична реалізація таких напрямів розвитку ВДЕ сприятиме підвищенню енергетичної незалежності України, покращенню екологічної ситуації та створенню конкурентоспроможної «зеленої» економіки.

Автором систематизовано фактори привабливості західного регіону для становлення і розвитку відновлювальної енергетики (табл. 3.1), а також

визначено перспективи генерації та використання відновлювальних джерел енергії в Західному регіоні України за допомогою SWOT-аналізу (п.3.1) та стратегії розвитку ВДЕ у Західному регіоні України.

З огляду на викладене, отримані наукові результати володіють новизною, а практична значимість результатів дослідження полягає у можливості використання теоретико-методичних та практичних розробок автора у діяльності органів влади різних рівнів при розробці регіональних і галузевих стратегічних програм розвитку та впровадження альтернативних джерел енергії в регіонах України та в західному зокрема.

5. Відповідність опублікованих праць автора змісту дисертації.

За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 16 наукових праць, із них: 2 статті в іноземних виданнях (1 з яких індексується в науково-метричній базі Scopus), 7 статей у фахових виданнях України, 7 публікацій у матеріалах й збірниках тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 14,07 д.а., з них особисто автору належать 11,29 д.а.

6. Оцінка викладення й оформлення дисертації.

Структурно дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (316 найменувань) на 44 сторінках, містить 26 таблиць і 42 рисунка. Загальний обсяг дисертації становить 291 сторінку комп'ютерного тексту, основна частина 203 сторінки. Дисертаційна робота містить 4 додатки на 9 сторінках.

В цілому, можна відмітити логічність та структурованість подання матеріалу наукового дослідження, однак мають місце деякі недоопрацювання в оформленні і стилістиці викладення тексту (некоректні закінчення словосполучень і термінів, помилкова розстановка розділових знаків), а також пропорційності окремих підрозділів дисертації за обсягом (наприклад, п.3.1 містить 33 сторінки, а п. 3.2 – 9 сторінок тексту).

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами вивчення рукопису дисертаційної роботи Шабали О.П. та опублікованих наукових праць автора, порушень академічної доброчесності не було встановлено. Використанні здобувачем окремі ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Робота не містить ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень, які могли би поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертантом представленої наукової роботи, що дає змогу зробити висновок про дотримання вимог академічної доброчесності.

8. Зауваження і пропозиції щодо змісту дисертації.

Поряд із загальною позитивною характеристикою дисертаційної роботи Шабали Олександра Петровича, варто зазначити, що вона як і будь-яка творча наукова праця не позбавлена недоліків, що пов'язані зі складністю предмета дослідження, та можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії та вдосконалення:

1. Мета дисертаційної роботи, визначена на с. 24 дослідження, потребує уточнення і корегування, оскільки доведення «доцільності теоретико-методичних засад ...» не може бути самостійною метою дисертаційного дослідження. Об'єкт дослідження (с. 25), визначений як «процеси, які направлені на підвищення ефективності використання енергії з відновлюваних джерел у західних областях України» також може бути конкретизований, оскільки має визначати межі дослідження, в той час як «підвищення ефективності використання енергії з відновлюваних джерел енергії» є метою, а не об'єктом. Об'єктом дослідження повинні бути наявні в дійсності явища і процеси, а не їх покращення. Тобто, об'єктом дослідження мають бути «процеси використання енергії з відновлюваних джерел у західних областях України, а також механізми, спрямовані на забезпечення їх ефективності».

2. Аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування відновлювальних джерел енергії в структурі енергетичного ринку держави (п. 1.3 дослідження) потребує більш ґрунтового підходу, оскільки діючі основні нормативно-правові акти узагальнено (табл. 1.1-1.5), однак не проаналізовано з

точки зору регулювання та впливу на процес становлення електроенергетичної галузі в Україні. Тому потребують додаткового пояснення та обґрунтування організаційно-правові засади вдосконалення основ функціонування та розвитку регіональних ринків електричної енергії (рис. 1.8, с. 78), які виведені на підставі вищевказаного аналізу.

3. На рисунку 1.8 не відображений процес регулювання та стимулювання регіональних ринків генерації електричної енергії. Окрім того, рис. 1.8. «Організаційно-правові засади вдосконалення основ функціонування та розвитку регіональних ринків електричної енергії» (с. 78) не містить складових стимулювання у процесі їх регулювання.

4. Засади інституціоналізму в контексті відновлювальних джерел енергії (рис 1.3, с. 42-43) недостатньо розкриті у частині функціонування сфери відновлювальних джерел енергії, так само, як і «Інституційні особливості функціонування ринку відновлювальних джерел енергії в Україні» (с. 46-47).

5. Принципово нова функціональна модель ринку електроенергетики (с. 49-50) описана недостатньо, оскільки наводиться «...кілька основних елементів для розвитку відновлювальної енергетики в Україні», а не функціональна модель.

6. Дискусійним, на наш погляд, є твердження, що «З розвитком та більш масштабним використанням в найближчій перспективі, ряд проблем однозначно відпаде сам-собою» (с. 69).

Проте, незважаючи на зазначені дискусійні моменти, відзначимо, що вони не мають істотного впливу на загальний позитивний висновок та не зменшують прикладного значення отриманих результатів дисертаційного дослідження.

9. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Шабали Олександра Петровича на тему «Інституційний механізм забезпечення ефективності використання відновлювальних джерел енергії західного регіону України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051

«Економіка» є актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні, містить методичні та практичні розробки щодо вирішення проблем удосконалення інституційного механізму забезпечення ефективності використання відновлювальних джерел енергії західного регіону України, пропозиції зі створення належних умов для розвитку відновлювальних джерел енергії, включаючи вдосконалення нормативно-правової бази, використання зарубіжного досвіду, науково-технічний розвиток, інновації та забезпечення їх реалізації.

За своїм змістом дисертація здобувача є завершеною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою роботою, зміст та логіка викладу матеріалу якої відповідають обраній темі дослідження та профілю спеціальності 051 Економіка. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними та обґрунтованими. Визначену мету дослідження досягнуто, а основні завдання вирішено.

За рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів дисертаційна робота Шабали Олександра Петровича відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, із змінами від 21 березня 2022 року № 341). Автор дисертаційної роботи Шабала Олександр Петрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і торгівлі
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Світлана БОРТНИК

Підписано:
Свідчу:
Вчений секретар університету
«31» 07 2022 р.